

Asia: VN/27731/2024

Lausuntopyyntö hallituksen esityksestä EU:n muuttoliike- ja turvapaikkasopimuksen muodostavien säädösten täytäntöönpanemiseksi

Ei lausuttavaa

Ei lausuttavaa -toteaminen

-

Seulonta

Yleiset huomiot seulontamenettelystä

-

Viranomaiset ja tehtävienjako viranomaisten välillä

-

Seulontaviranomaisten toimivaltuudet

-

Seulottavan henkilön läsnäolo seulonnassa

-

Riippumaton perusoikeuksien seurantamekanismi seulontaan ja rajamenettelyyn

-

Henkilötietojen käsittely

-

Eurodac-järjestelmä

Eurodac- järjestelmää koskevat muutokset

-

Kansainvälistä suojelua koskevat menettelyt

Yleiset huomiot menettelyistä

-

Menettelyn alkuvaiheet

-

Maksuton oikeudellinen neuvonta / oikeusapu hallintomenettelyssä

Diakonissalaitoksen näkemyksen mukaan maksuttoman oikeudellisen neuvonnan siirtäminen Maahanmuuttoviraston tehtäväksi ei ole tarkoituksenmukaista. Maksuttoman neuvonnan saatavuuden ja oikeellisuuden turvaaminen on kriittistä hakijoiden oikeusturvan toteutumisen kannalta. Muutos ei käsittääksemme myöskään edistäisi prosesseissa tapahtuvia kustannussäästöjä tai aikataulujen tehostamista.

Ehdotuksessa mainitaan oikeusavun rajaamisen hallinnollisesta vaiheesta vaikuttavan hakijaan siten, että suurimmassa osassa tapauksia hakijan tulisi itse, ilman avustajan apua, pystyä kertomaan oleelliset perusteensa ja antaa niihin liittyvät todisteet. Kokemuksemme mukaan tämä ei ole realistista eikä siten oikeudenmukaista. Oikeudellisen järjestelmän ja itseään koskevan oikeusturvan tuntemus ilman tukea on haastavaa myös maan kansalaisille. EU-alueen ulkopuolelta tulevien turvapaikanhakijoiden osalta tilanne on vielä vaikeampi, sillä ymmärrys järjestelmistä, oikeuksista sekä siitä, missä tilanteissa heitä koskevia asioita voi käsitellä luottamuksellisesti, on vähäisempi.

Poikkeukset oikeuteen oleskella Suomen alueella hakemuksen tutkinnan ajan

-

Turvalliset maat

-

Muutoksenhaku (valitusajat, valituskiellot ja tuomioistuinten määräajat)

Muutoksenhakuprosessin muuttaminen siten, että viiden arkipäivän laskentamenetelmää ei sovellettaisi, heikentää merkittävästi turvapaikkahakijan mahdollisuuksia oikeudenmukaiseen ja yhdenvertaiseen kohteluun. Tämä vaikeuttaisi muutoksenhaun prosessia tavanomaisessakin arjessa, mutta erityisesti juhlapyhinä tai arkivapaiksi määriteltujen ajankohtien aikoina muutos uhkaa estää hakuprosessin toteutumisen. Diakonissalaitoksen näkemyksen mukaan esitetty muutos ei tehosta prosessia, ja on inhimillisestä näkökulmasta erittäin huolestuttava. Kokemuksemme mukaan nykyinenkin käytäntö on haasteellinen, joten vastustamme ehdotusta muuttaa muutoksenhakuprosessin laskentatapaa.

Euroopan unionin kansalaisten kansainvälisen suojelun hakemukset

-

Turvapaikanhakijoiden työnteke-oikeus

Turvapaikanhakijoiden työnteke-oikeutta koskeva muutos

-

Pitkään oleskelleiden direktiivin muutos

Pitkään oleskelleiden direktiivin muutos

-

Vastaanotto

Yleiset huomiot liittyen vastaanottoon

-

Vastaanottopalvelujen saaja ja kesto

-

Vastaanottopalvelut (tunnistautuminen, vastaanottoraha, tilapäistä suojelua hakevien terveydenhuolto, vastaanottopalveluista perittävien maksujen takautuva perintä)

-

Vastaanottopalvelujen rajoittaminen ja peruuttaminen (alennettu vastaanottoraha, vastaanottopalvelujen peruuttaminen)

-

Liikkumisvapauden rajoittaminen (maantieteellinen kohdentaminen, liikkumisvapauden rajoittaminen)

Hyvän turvapaikkamenettelyn peruspiirteenä ovat perus- ja ihmisoikeudet, jotka hallituksen esityksessäkin tunnistetaan: jäsenmaasta riippumatta hakijan tulee saada tehokas, yhdenvertainen ja hakijan perusoikeuksia kunnioittava kohtelu hakuprosessin aikana. Useat ehdotetut muutokset uhkaavat kuitenkin näiden periaatteiden ja perusoikeuksien toteutumista.

Diakonissalaitoksen matalan kynnyksen palveluissa kohdataan vuosittain laaja joukko eri tilanteissa olevia maahantulijoita. Joukossa on useita turvapaikanhakijoita, joiden hakuprosesseissa on ollut toistuvia haasteita, ja joiden tilanteista on tehty ainakin osittain myös virheellisiä tulkintoja. Nämä tilanteet ovat liittyneet muun muassa turvapaikkakuulemisen tulkkaukseen tai hakijaan mahdolliseen päätöksiin merkittävästi vaikuttavien aineistojen käsittelyyn, kuten esimerkiksi kidutusvideoiden tai muun arkaluontoisen materiaalin käännöksiin. Turvapaikkahakijoiden odotusajat ovat ajoittain kohtuuttomia, sekä hakuvaiheessa että esimerkiksi valituslupaprosesseissa eri oikeusasteiden kanssa. Prosessin tehostaminen on tavoitteena kannatettava, mutta se tulee tehdä niin, että samanaikaisesti säilytetään yhdenvertainen ja laadukas hakuprosessi, jossa aikataulut ovat kohtuulliset puolin ja toisin, ja hakijan kokonaistilanne tulee riittävällä tarkkuudella huomioiduksi.

Diakonissalaitos painottaa, että hakijoiden oikeusturvasta, oikeussuojasta ja hakemusten yksilöllisestä käsittelystä on huolehdittava kaikissa turvapaikkaprosessin vaiheissa. Ehdotetut muutokset, jotka heikentäisivät oikeudellisen neuvonnan saatavuutta ja kaventaisivat muun muassa muutoksenhaun mahdollisuuksia rajoilla tehtävistä seulonnoissa, eri oikeusasteiden käsittelyissä ja valituslupavaiheissa, herättävät vakavaa huolta hakijoiden yhdenvertaisen ja oikeudenmukaisen kohtelun toteutumisesta. Esityksessä perustellaan liikkumisvapauden rajoittamista määräaikaaisuudella. Diakonissalaitos haluaa muistuttaa, että liikkumisvapauden rajoittamisessa on kyse perusoikeuksista, oli rajoite minkä pituinen tahansa.

Ehdotuksen vaikutukset ihmiskaupan uhreihin

Ehdotus selkeyttää vastuuta ihmiskaupan uhreihin kulloinkin kyseessä olevan jäsenvaltion osalta sillä määrittämismenettelyssä ei enää tutkittaisi muita oleskelulupaperusteita ulkomaalaislain 94 §:n 3 momentin perusteella. Tässä tilanteessa on kuitenkin varmistettava asianmukainen oikeusneuvonta, jotta uhrin asemassa oleva voi hakeutua hänelle kuuluviin palveluihin ja tätä kautta hakea hänelle kuuluvaa oleskelulupaa uhrin asemassa.

Ilman huoltajaa olevien lasten edustajajärjestelmä

Edustajajärjestelmään ehdotetut muutokset, vastaanottolaki

Suurin osa ehdotuksista ilman huoltajaa olevien lasten edustajajärjestelmään on edustajajärjestelmää parantavia ja selkeyttäviä sekä edustajien osaamista tarkemmin määritteleviä. Esityksessä kuitenkin sanotaan, että edustajille luotu Osaava edustaja- verkkokoulutus julkaistiin vuonna 2020 ja se antaa edustajina toimiville perustiedot edustajan tehtävästä. Verkkokoulutuksen suorittamista suositellaan uusille edustajille, mutta sen suorittaminen ei kuitenkaan ole vaatimuksena edustajan tehtävässä toimimiseen.

On kuitenkin tiedossa, että edustajien osaaminen on aiemmin ollut vaihtelevalla tasolla, mikä on vaikuttanut siihen, että ilman huoltajaa alaikäisenä tulleiden nuorten osalta on tehty selkeitä virheitä esimerkiksi perheen yhdistämishakemuksien osalta, ja sen vuoksi olisi hyvä säätää edustajien koulutus pakolliseksi edustajina toimiville. Täydennyskoulutuksia pitäisi myös tarjota säännönmukaisesti edustajille. Lisäksi haluamme huomauttaa, että Diakonissalaitoksen näkemyksen mukaan ilman huoltajaa tulleiden lasten edustajien koulutuksen ei ole tarkoituksenmukaista olla Maahanmuuttoviraston vastuulla.

Edustajajärjestelmään ehdotetut muutokset, kotoutumislaki

-

Terveydenhuoltolaki

Terveydenhuoltolakiin ehdotettu muutos

-

Muut muutokset

Sellaiset muita muutoksia koskevat huomiot, jotka eivät liity edellä esitettyihin teemoihin

-

Esitystä koskevat muut huomiot

Koko esitystä koskevat yleiset huomiot

Diakonissalaitos kiittää mahdollisuudesta lausua esityksestä EU:n muuttoliike- ja turvapaikkasopimuksen muodostavien säädösten täytäntöönpanemiseksi. Diakonissalaitos on yleishyödyllinen säätiökonserni, joka rakentaa oikeudenmukaisempaa yhteiskuntaa. Lähes 160-vuotias säätiö tarjoaa yhdessä omistamansa yhteiskunnallisen yrityksen Rinnekotien kanssa vaikuttavia sosiaali- ja terveystalvaeluja erityistä tukea tarvitseville ihmisille. Toiminnasta saadulla tuotolla tuemme kaikkein haavoittuvimmassa asemassa olevia yleishyödyllisen työmme kautta.

Diakonissalaitos on tehnyt maahantulijoiden kanssa töitä yli 30 vuoden ajan. Tällä hetkellä tuemme muun muassa yksin alaikäisinä maahan tulleita nuoria, kidutettuja ja sotatraumatisoituneita, paperittomia ja Itä-Euroopan liikkuvaa väestöä. Toimintaa on sekä Suomessa että lähtömaissa. Lisäksi Diakonissalaitoksen nuortenpalvelu Vamos on auttanut jo yli 15 vuoden ajan eri tavoin hankalassa tilanteessa olevia 16–29-vuotiaita koulutuksen ja työelämän ulkopuolella olevia nuoria löytämään oman polkunsä. Vuonna 2025 Vamoksen toimintaan osallistui yhteensä 3791 nuorta. Hieman alle puolet nuorista olivat maahanmuuttajataustaisia.

Kuten hallituksen esityksessä koskien EU:n muuttoliike- ja turvapaikkasopimusta mainitaan, on kesän 2026 aikana toteutettava muuttoliike- ja turvapaikkapolitiikan uudistus historiallinen kokonaisuus erilaisia muutoksia niin EU-tasolla kuin kansallisestikin EU-alueen jäsenmaissa.

Diakonissalaitos on huolissaan siitä, miten näin laajassa ja nopealla aikataululla edistettävässä kokonaisuudessa turvataan ihmisoikeuksien toteutuminen ja yhdenvertainen kohtelu. Joillain muutosehdotuksilla voidaan saada oikein toteutettuna myönteisiä vaikutuksia, mutta tämä edellyttäisi riittävän huolellista toimeenpanoa sekä aikaa, ja myös riittävien resurssien turvaamista muutosten toteuttamiseen. Jää epäselväksi, miten esitetyt säästötoimenpiteet saavutetaan käytännössä, kun lakimuutosten toimeenpano väistämättä edellyttää huomattavia lisäresursseja ja lisää kustannuksia.

Suuri osa EU PAKT -pakettiin sisältyvistä muutoksista on suoraan sovellettavia asetuksia, jotka muodostavat päällekkäisyyksiä kansallisen lainsäädännön kanssa. Näiltä osin esityksessä esitetään päällekkäisen kansallisen lainsäädännön kumoamista. Kansallista liikkumavaraa sisältävien säännösten osalta ehdotetaan sekä uutta kansallista lainsäädäntöä että voimassa olevan muuttamista. Kansallista liikkumavaraa voidaan EU-jäsenmaissa käyttää tavalla, joka huomioisi

ihmisoikeuksien ja oikeusturvan toteutumisen. Kansallisten asetusten osalta mainittua liikkumavaraa voisi hyödyntää erityisesti koskien toimivaltaisia viranomaisia, turvapaikkahakemuksen tutkintaa, muutoksenhakua sekä vastaanottopalvelujen asiakkaan tunnistautumiseen, vastaanottopalvelujen rajoittamiseen sekä peruttamiseen ja maantieteellistä kohdentamista ja liikkumisvapauden rajoittamista koskeviin säännöksiin. Erityisen huolestuttavia ovatkin esitetyt muutokset, jotka liittyvät kielteisen päätöksen saaneiden maasta poistamista koskevien prosessien tiukentamiseen sekä turvapaikkajärjestelmän tehostamiseen. Oikeus kansainvälisen suojelun hakemiseen toisesta valtiosta tulee lähtökohtaisesti säilyttää perusoikeutena arvioimatta sitä ennalta pahimpien uhkakuvien kautta.

Esityksessä ehdotetaan turvapaikanhakijan työnteko-oikeuden alkavan kuuden kuukauden päästä turvapaikkahakemuksen jättämisestä ja samanaikaisesti turvapaikkaprosessin aikataulua kiristetään. Käytännössä henkilöllä ei turvapaikkaprosessin aikana siis tule olemaan laillista työnteko-oikeutta, eikä siten mahdollisuuksia edistää työn kautta kotoutumistaan. Näin ollen turvapaikanhakijan integroituminen yhteiskuntaamme uhkaa entisestään vaikeutua.

Esityksessä korostetaan, että muutosten tarkoituksena on vahvistaa jäsenvaltioiden turvapaikka-, vastaanotto- ja maahanmuuttojärjestelmien varautumista, resursointia ja tehokkuutta sekä parantaa unionin kykyä sopeutua toimintaympäristön muutoksiin. Esityksessä esiintyvät ristiriitaisuudet, toimeenpanon tiukka aikataulu sekä huoli perus- ja ihmisoikeuksien toteutumisesta herättävät kysymyksen siitä, missä määrin ehdotetut muutokset tosiasiallisesti tukevat niitä tavoitteita, joita esityksessä tavoitellaan.

Tiukka toimeenpanoaikataulu ja laajat muutokset lisäävät riskiä, että rajaviranomaisten, Maahanmuuttoviraston ja eri oikeusasteiden kuormitus kasvaa tavalla, joka heikentää prosessin laatua. Esimerkiksi hallinto-oikeuksilla ja korkeimmalla hallinto-oikeudella on jo ennestään huomattavaa ruuhkaa, mikä herättää kysymyksiä siitä, miten prosessien sujuvuus ja oikeudenmukaisuus varmistetaan ennen uusien määräaikojen voimaantuloa. Tämän lisäksi on huomioitava, että joidenkin henkilöiden tilanteen huolellinen selvittäminen vaatii aikaa ja tiukennettu aikataulu saattaa jättää huomiotta henkilön, joka on suojelun tarpeessa mutta jonka suojelun tarve ei näydy tiukennetun aikataulun takia. Myös neuvontapalveluiden kasvava tarve tulee huomioida, ja suunnata tätä varten riittävät resurssit. Monien muutosten keskellä ajantasaista ja asiallista tietoa tarvitsevat niin maahantulijat kuin heitä kohtaavat viranomaiset ja muut toimijat.

Tuominen-Hakoila Miinukka
Diakonissalaitos